

Učenička percepcija uključenosti očeva u njihov odgoj: primjer zadarskih srednjoškolaca

ANTONIJA KERO¹

¹ Gimnazija Franje Petrića Zadar, Obala kneza Trpimira 26, Zadar, Hrvatska,
e-pošta: antonija.kero@gmail.com

Sažetak Posljednjih 20-ak godina o očevima i majkama govori se kao o ravnopravnim sudionicima u odgoju. Tema ovog rada je istražiti kakva su iskustva zadarskih srednjoškolaca o uključenosti njihova oca u odgoj. U istraživanju je sudjelovalo 470 učenika drugih razreda srednjih škola Zadarske županije. Anketni upitnik se sastojao od 26 pitanja zatvorenog i jednog pitanja otvorenog tipa. Rezultati ukazuju na to da su očevi najangažiraniji po pitanju kontrole djeteta u smislu davanja upozorenja, dok se rijetko uključuju u aktivnosti vezane za pomoć u savladavanju školskog gradiva, slušanje i razumijevanje djetetovih potreba. Više od polovice očeva nikad ili vrlo rijetko posjećuje roditeljske sastanke, dok 71 % njih nikad ne odlazi ili vrlo rijetko odlazi na individualne razgovore s razrednikom. Sve ovo ukazuje na potrebu za dodatnom senzibilizacijom društva po pitanju uključenost oca u odgoj djeteta te podrškom očevima u obavljanju roditeljske uloge.

Ključne riječi: adolescenti; očinstvo; potrebe adolescenata; roditeljstvo; uključenost oca

Students' perceptions of father involvement in their upbringing: example of secondary school students in Zadar

ANTONIJA KERO ¹

¹ Franjo Petrić Grammar School in Zadar, Obala kneza Trpimira 26, Zadar, Croatia,
e-mail: antonija.kero@gmail.com

Abstract For the last 20 years or so, fathers and mothers have been considered as equal participants in upbringing. The topic of this paper is to investigate the experiences of secondary school students in Zadar about their father's involvement in education. 470 students from the second grades of secondary schools in Zadar County participated in the research. The questionnaire consisted of 26 closed questions and one open-ended question. The results indicate that fathers are the most engaged in the issue of child control in the sense of giving warnings, while they are rarely involved in activities related to help in mastering school material, listening and understanding the child's needs. More than half of the fathers never or very rarely attended parent-teacher meetings, while 71% of them never or very rarely went to individual meetings with the child's class teacher. All of this points to the need for the additional sensitization of society regarding the involvement of the father in the upbringing of the child and support for fathers in performing their parental role.

Keywords: adolescents, fatherhood, needs of adolescents, parenting, father involvement

1 Uvod

Tijekom povijesti uloga oca u obitelji bila je prilično marginalizirana na način da je otac obavljao ulogu hranitelja obitelji, a majka je obavljala sve poslove vezane uz domaćinstvo i brigu o djeci. Značajne društvene promjene obilježile su 21. stoljeće te uvelike promijenile okruženje u kojem djeca odrastaju. Pritom se ovdje misli na društveni položaj žena, koji je uvjetovan njihovom sve većom participacijom u svijetu rada (Wang i Bianchi, 2009). Kao posljedice sve veće zaposlenosti žena, mijenja se i položaj očeva unutar obitelji (Dobrotić i Varga, 2018). Očevi postaju sve više uključeni u brigu o djetetu (Harrington i dr., 2015). Takva situacija mijenja i očekivanja djece od očeva angažmana, o čemu će se pokušati raspraviti u ovome radu.

Stručnjaci su različito definirali pojam uključenosti oca (Diniz i dr., 2021). Prva i najvažnija konceptualizacija pojma uključenosti oca kao neposredne interakcije i aktivnosti s djetetom, dostupnosti i odgovornosti dolazi od Lamba i suradnika (1987). Ovakva konceptualizacija poslužila je kao temelj za brojna daljnja istraživanja uključenosti oca u odgoj djeteta. Ipak, ovakvo određenje uključenosti očeva naišlo je na brojne kritike (Palkovitz, 2019), pa i konceptualne promjene. Temeljna kritika ovakvog pojmovnog određenja bila je ta da je sam pojam određen jednodimenzionalno, dok Palkovitz (2019) upozorava na multidimenzionalnost pojma te ukazuje na potrebu da se fokus s uključenosti oca u odgoj djeteta prebaci na kvalitetu njihova odnosa. Da je pojam uključenosti oca u odgoj djeteta tijekom godina uključivao različite segmente, potvrđuje detaljna analiza literature koju su proveli Rolle i suradnici (2019).

Određenje uključenosti oca koje se koristi u ovom istraživanju predložio je Joseph H. Pleck (2010), koji pod pojmom očeve uključenosti podrazumijeva sljedeće komponente:

- (1) neposrednu interakciju i aktivnosti s djetetom (engl. *positive engagement activities*)
- (2) toplinu i responzivnost (engl. *warmth and responsiveness*)
- (3) kontrolu (engl. *control*)
- (4) indirektnu brigu (engl. *indirect care*)
- (5) odgovornosti za proces (engl. *process responsibility*).

Prva komponenta pojma odnosi se na aktivnosti vezane uz razgovore s djetetom, dijeljenje zajedničkih interesa i zajedničko provođenje slobodnog vremena. Prepoznato je kako se očevi sve više emocionalno uključuju u odnos s djetetom na način da s djecom razgovaraju o problemima, dostupni su djetetu kao osoba od povjerenja, zagrlje ga i slično, što je zahvaćeno komponentom topline i responzivnosti. Pod kontrolom se ne podrazumijeva samo praćenje djetetovih aktivnosti (discipliniranje, briga o tome s kim se dijete druži) nego i donošenje odluka u vezi djeteta, briga o tome da je dijete zbrinuto, odlazak liječniku, posjećivanje roditeljskih sastanaka te suradnja sa školom. Indirektna briga podrazumijeva aktivnosti koje se poduzimaju za dijete, a ne s djetetom. Riječ je o ekonomskoj podršci koju otac pruža čitavoj obitelji te o društvenoj podršci u smislu poticanja u ostvarivanju društvenih kontakata. Posljednja komponenta odnosi se na samoinicijativu oca koji prepoznaje što je potrebno poduzeti vezano uz razvoj djeteta. Ova vrsta odgovornosti podrazumijeva oca koji samostalno prepoznaje potrebu djeteta i reagira u trenutku. Što se tiče rezultata istraživanja koja govore u prilog pozitivnom učinku očeve uključenosti, Sarkadi i suradnici (2008) utvrdili su kako je u djece čiji su očevi aktivno uključeni u odgoj smanjen rizik od pojave poremećaja u ponašanju u dječaka i psiholoških problema u djevojaka, a visoki angažman oca pozitivno je povezan s njihovim boljim kognitivnim razvojem. Brojna istraživanja ukazuju na pozitivne učinke očeva uključivanja u smislu razvoja samopouzdanja djece (Carlson, 2006), smanjenog rizika od depresije (Ackard i dr. 2006), razvijenih interpersonalnih vještina (Graziano i dr. 2009 prema: Pyun, 2014), razvijenih verbalnih sposobnosti (Clark, 2009), prikladnog ponašanja i emocionalne stabilnosti djeteta (Cabrera i dr. 2000) te većih obrazovnih ambicija (Čudina-Obradović i Obradović, 2002). Pagorek Eshel (2021) ističu kako očevu uključivanje u obliku autoritativnog roditeljskog stila doprinosi boljem akademskom, socijalnom i emocionalnom razvoju djeteta. Općenito, može se zaključiti kako očeva uključenost pomaže djetetov kognitivni razvoj, njegovu društvenu uspješnost i prilagođenost u odrasloj dobi (Čudina-Obradović i Obradović, 2002; Rollè i dr., 2019; Cano i dr., 2019). Domaća istraživanja utvrđuju da se očevi s višim stupnjem obrazovanja više uključuju u odgoj djeteta, ali i obavljanje kućanskih poslova (Brust Nemet i dr., 2021). Istraživanje Brajša Žganec i suradnika (2019), provedeno u 20 osnovnih škola na području Hrvatske, potvrđuje kako

je roditeljska uključenost u obrazovanje djeteta u pozitivnom smislu povezana s boljim školskim postignućima.

Rezultati prethodno navedenih istraživanja i potreba stručnih suradnika koji rade s adolescentima poticaj su za dodatno istraživanje percepcije učenika o uključenosti očeva u odgoj. Stoga je svrha ovog istraživanja dobiti bolji uvid u percepciju učenika Zadarske županije o uključivanju njihovih očeva u odgoj. Također, provjerit će se postoje li razlike u uključenosti očeva s obzirom na obilježja adolescenata i očeva.

2 Metodologija istraživanja

2.1 Sudionici

U istraživanju koje je provedeno u školskoj godini 2018./2019. korištene su kvantitativna i kvalitativna metoda. Ciljna populacija istraživanja su učenici drugih razreda srednje škole (gimnazije te četverogodišnje i trogodišnje strukovne škole). Ukupan broj djece koji je sudjelovao u istraživanju je 470. Učenika koji pohađaju gimnazije je 104 (22,13 %), četverogodišnje strukovne škole 256 (54,47 %), a trogodišnje strukovne škole pohađa 110 (23,4 %) učenika. Okvirno, ovakav je omjer i na ukupnom broju srednjoškolaca na području grada Zadra.

Raspodjela sudionika istraživanja prema spolu je gotovo jednaka. Sudjelovalo je 50,9 % učenica i 49,1 % učenika. Na pitanje *S kojom si prosječnom ocjenom prošao prvi razred?* učenici pretežno navode *dobar* (37,7 %) i *vrlo dobar* uspjeh (47,2 %). Najmanji je broj učenika koji zbog općeg uspjeha *nedovoljan* nisu završili prvi razred. Kod pitanja *Budući da ulogu oca, osim biološkog, može ispunjavati i netko drugi, npr. posvojitelj, očuh, udomitelj..., molim te da zaokružiš na koga se odnose odgovori u ovom upitniku.* može se uočiti kako 96,2 % navodi *biološki otac*, 3,2 % navodi *očuh*, dok 0,6 % navodi *netko drugi*. Najveći broj djece (85,1 %) živi s ocem, dok je svih ostalih mogućnosti u znatno manjoj mjeri (razvedeni, zaposlen izvan mjesta, smrt, drugi razlog). Što se tiče dobi oca, prosječna dob iznosi 47,96 godina, uz standardnu devijaciju od 5,628. Minimalna vrijednost je 37, dok je maksimalna vrijednost 67 godina.

2.1.1 Anketni upitnik i postupak

Kako bi se prethodno testirao upitnik, provedeno je pilot-istraživanje među 100-tinjak učenika u trima školama koje su odabrane metodom slučajnog odabira. Upitnik je prvobitno imao 30 tvrdnji. Nejasnoće su se pojavile vezano uz dvije tvrdnje (*S ocem sam posjećivao/posjećivala vjerska događanja.* i *Otac je posjećivao sportske aktivnosti na kojima sam sudjelovao/la.*), koje su se u razgovoru s učenicima pokazale suvišnima. Nakon recenzija upitnik je doraden i upućen učenicima.

Konačni upitnik sastojao se od dvaju dijelova: prvi dio odnosio se na sociodemografske podatke vezane uz mjesto stanovanja, spol i školski uspjeh učenika, vrstu srednje škole koju učenik pohađa, dob i zaposlenje oca, razinu obrazovanja te živi li otac s djetetom ili ne. Drugi dio upitnika kreiran je na temelju Pleckova pojmovna određenja uključenosti oca (Pleck, 2010) i skale uključenosti oca (Dick, 2004). Ispitana su prva tri segmenta koja Pleck smatra primarnima kod pojmovnog određenja uključenosti oca. Riječ je o ukupno 26 tvrdnji navedenih u tablicama 1, 2 i 3.

Istraživanjem će se utvrditi percepcija adolescenata o uključenosti njihova oca u svakodnevni odgoj, a sve to sa svrhom kako bi se dobila jasna slika o potrebi za podrškom i ohrabrenjem očeva za uključivanje u odgoj djece. Kako bi ta podrška mogla biti ciljana, provjerit će se postoje li razlike u očevoj uključenosti s obzirom na obilježja adolescenta (školski uspjeh, spol djeteta), obilježja oca (obrazovanje oca, dob oca, zaposlenje oca te živi li ili ne živi s djetetom) i obilježja obitelji (gradska i prigradska sredina, broj djece u obitelji i obrazovanje majke i oca).

U skladu s navedenim ciljevima postavljeni su sljedeći problemi:

- P1: Prvi problem istraživanja bio je utvrditi percipiranu uključenost oca operacionaliziranu kroz neposredne interakcije i aktivnosti s djetetom, toplinu i responzivnost te kontrolu.
- P2: U okviru drugog problema provjerit će se razlikuje li se percipirana uključenost oca s obzirom na obilježja adolescenta (spol djeteta, školski uspjeh, škola koju pohađa).

P3: Treći problem istraživanja bio je provjeriti razlikuje li se percipirana uključenost s obzirom na obilježja oca (dob, živi/ne živi s djetetom, obrazovanje, zaposlenje)

P4: Četvrti problem istraživanja bio je steći uvid u nezadovoljene potrebe adolescenata u odnosu s ocem.

S postavljenim istraživačkim ciljem i problemima postavljene su sljedeće hipoteze:

H1: Očekuje se da će učenici izraziti nisku razinu doživljene uključenosti oca u neposredne aktivnosti i interakciju s djetetom, toplinu i responzivnost te kontrolu.

H2: Očekuje se da će se učenici razlikovati u iskazu doživljene uključenosti oca s obzorom na spol učenika, školski uspjeh i školu koju pohađaju. Pretpostavka je da će učenice iskazati nižu razinu percipirane uključenosti oca nego učenici. Također se očekuje da će učenici boljeg uspjeha i gimnazijskog usmjerenja iskazati veću percipiranu uključenost od učenika lošijeg uspjeha i strukovnih usmjerenja.

H3: Očekuje se da će učenici mlađih očeva koji žive s djetetom, zaposlenih i višeg stupnja obrazovanja percipirati veću uključenost oca od učenika čiji su očevi starije dobi, koji ne žive s djecom, koji su nezaposleni i nižeg stupnja obrazovanja.

Posljednje postavljeno pitanje je otvorenog tipa kako bi se dobila dodatna informacija koja nije spomenuta u prethodnim pitanjima.

Kao ponuđeni predložak za odgovore koristila se skala učestalosti od pet stupnjeva: 1 – *nikad*, 2 – *vrlo rijetko (jednom do dva puta godišnje)*, 3 – *ponekad (jednom mjesečno)*, 4 – *često (jednom tjedno)*, 5 – *uvijek (svakodnevno)*. Odgovori su vezani za doživljaje unutar posljednjih godinu dana. Na kraju upitnika postavljeno je pitanje otvorenog tipa *Kada bi mogao/mogla nešto mijenjati u odnosu s ocem, što bi to bilo?* kako bi se dobila informacija o tome imaju li djeca želje za promjenom u odnosu s ocem te kakve su one.

Rezultati prvih četiriju problema obrađeni su kvantitativnom metodom, a posljednji kvalitativnom. Rezultati prvog problema istraživanja prikazani su frekvencijama, postocima i aritmetičkom sredinom za svaki pojedini odgovor.

U svrhu obrade rezultata drugog i trećeg problema istraživanja korišten je Kolmogorov-Smirnov i Shapiro-Wilk test te je utvrđeno da je riječ o nepravilnoj raspodjeli podataka ($p < 0,05$). Iz navedenih razloga upotrijebljeni su testovi neparametrijske statistike (Mann-Whitneyev U-test). Rezultati istraživanja obrađeni su korištenjem programskog paketa SPSS.

Odgovori na posljednje pitanje upitnika analizirani su kvalitativnom metodom. U svrhu obrade rezultata posljednjeg pitanja upitnika korišten je postupak kvalitativne analize koju su predložili Glaser i Strauss (1967 prema Mesec, 1998).

Istraživanje je odobrilo Etičko povjerenstvo Pravnog fakulteta u Zagrebu, Agencija za odgoj i obrazovanje te Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Učenicima je objašnjena svrha istraživanja, a roditelji su u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom (Ajduković i Kolesarić, 2003) na roditeljskim sastancima obaviješteni o istraživanju.

2.1.2 Rezultati i rasprava

Tablica 1 prikazuje da je najviša vrijednost aritmetičke sredine odgovora ispitanika zabilježena za izjave *Otac je imao povjerenja u mene*. ($M=3,83$) i *Otac je volio provoditi vrijeme sa mnom*. ($M=3,77$). Mladi su u prosjeku izrazili da su ova dva oblika očeve uključenosti doživljavali često (vrijednost 4). Najniža vrijednost aritmetičkih sredina odgovora ispitanika zabilježena je za izjavu *Otac mi je pomagao u savladavanju školskog gradiva*. ($M=2,45$) i *U slobodno vrijeme sam s ocem igrao/igrala društvene igre*. ($M=2,65$). Vrijednosti aritmetičkih sredina uz ova dva pitanja najbliže su vrijednostima na skali odgovora koje označavaju odgovor *vrlo rijetko* (2) i *ponekad* (3).

Tablica 1: Neposredna interakcija i aktivnosti s djetetom

	nikad		vrlo rijetko		ponekad		često		uvijek		M	SD
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Otac mi je pomogao u savladavanju školskog gradiva.	131	27,9	108	23	150	31,9	49	10,4	32	6,8	2,45	1,19
U slobodno vrijeme sam s ocem igrao/igrala društvene igre.	100	21,3	121	25,7	136	28,9	70	14,9	43	9,1	2,65	1,23
S ocem sam razgovarao/razgovarala o događajima u školi.	49	10,4	81	17,2	121	25,7	140	29,8	79	16,8	3,25	1,22
Otac i ja smo imali zajedničke interese i hobije.	66	14,0	102	21,7	121	25,7	94	20,0	87	18,5	3,07	1,31
S ocem sam razgovarao/razgovarala o svojoj budućnosti.	42	8,9	56	11,9	107	22,8	139	29,6	126	26,8	3,53	1,25
S ocem sam razgovarao/razgovarala o događajima u obitelji.	65	13,8	99	21,1	126	26,8	107	22,8	73	15,5	3,05	1,27
Otac je volio provoditi vrijeme sa mnom.	26	5,5	37	7,9	107	22,8	151	32,1	149	31,7	3,77	1,14
Otac je imao povjerenja u mene.	22	4,7	42	8,9	87	18,5	161	34,3	158	33,6	3,83	1,13
S ocem sam posjećivao/posjećivala sportske (i/ili kulturne) aktivnosti.	130	27,7	79	16,8	91	19,4	98	20,9	72	15,3	2,79	1,43

Tablica 2: Toplina i responzivnost

	nikad		vrlo rijetko		ponekad		često		uvijek		M	SD
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Kad se nisam dobro osjećao/ osjećala, otac me utješio.	64	13,6	74	15,7	127	27,0	107	22,8	98	20,9	3,21	1,31
S ocem sam mogao/mogla razgovarati o svemu.	57	12,1	77	16,4	132	28,1	101	21,5	103	21,9	3,25	1,30
Otac me ohrabrivao kad mi je to bilo potrebno.	49	10,4	53	11,3	107	22,8	131	27,9	130	27,7	3,51	1,29
Tijekom rasprave ili nesuglasica, otac je poslušao moje argumente.	60	12,8	72	15,3	122	26,0	115	24,5	101	21,5	3,27	1,30
Otac mi je rekao da me voli.	66	14,0	67	14,3	100	21,3	101	21,5	136	28,9	3,37	1,39
Otac me zagrlio.	58	12,3	76	16,2	90	19,1	114	24,3	132	28,1	3,40	1,37

Otac je razumio moje brige i probleme.	52	11,1	92	19,6	142	30,2	113	24,0	71	15,1	3,13	1,21
Otac poznaje moje misli i osjećaje.	90	19,1	97	20,6	146	31,1	90	19,1	47	10,0	2,80	1,24
Otac je poštivao moju privatnost.	25	5,3	31	6,6	102	21,7	144	30,6	168	35,7	3,85	1,14

Tablica 2 prikazuje odgovore za subskalu topline i responzivnosti. Najviša vrijednost aritmetičkih sredina odgovora ispitanika zabilježena je za izjave *Otac je poštivao moju privatnost*. ($M=3,85$) i *Kad sam učinio/učinila nešto dobro, otac me pohvalio*. ($M=3,82$). Ove vrijednosti odgovaraju vrijednostima na skali odgovora često (4). Najniža vrijednost aritmetičkih sredina odgovora ispitanika zabilježena je za pitanja *Otac poznaje moje misli i osjećaje*. ($M=2,80$) i *Otac je razumio moje brige i probleme*. ($M=3,13$). Ove vrijednosti odgovaraju vrijednostima na skali odgovora ponekad (3).

Tablica 3: Kontrola

	nikad		vrlo rijetko		ponekad		često		uvijek			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Otac me upozoravao kad moje ponašanje nije bilo korektno.	25	5,3	23	4,9	79	16,8	126	26,8	217	46,2	4,04	1,14
Otac je posjećivao roditeljske sastanke u mojoj školi.	138	29,4	102	21,7	94	20,0	68	4,5	68	14,5	2,63	1,41
Otac poznaje moje prijatelje.	39	8,3	67	14,3	99	21,1	135	28,7	130	27,7	3,53	1,26
Otac je određivao pravila ponašanja ukućana.	75	16,0	91	19,4	140	29,8	109	23,2	55	11,7	2,95	1,24
Otac je vodio računa o količini vremena koju sam provodio/provodila za TV-om, računalom ili koristeći mobitel.	116	24,7	81	17,2	105	22,3	87	18,5	81	17,2	2,86	1,42
Otac je išao na individualne razgovore s mojim/mojom razrednikom/razrednicom.	254	54,0	82	17,4	74	15,7	31	6,6	29	6,2	1,93	1,23
Otac je brinuo o mojem školskom uspjehu.	33	7,0	48	10,2	117	24,9	144	30,6	128	27,2	3,61	1,19
Otac je znao gdje sam kad nisam bio/bila kod kuće.	43	9,1	42	8,9	97	20,6	141	30,0	147	31,3	3,65	1,26

Prema tablici 3 možemo vidjeti da je najviša vrijednost aritmetičkih sredina odgovora ispitanika zabilježena za izjave *Otac me upozoravao kad moje ponašanje nije korektno.* ($M=4,04$) i *Otac je znao gdje sam kad nisam bio/bila kod kuće.* ($M=3,65$). Zabilježene vrijednosti aritmetičkih sredina za ova dva pitanja odgovaraju vrijednosti na skali odgovora često (4). Najniža vrijednost aritmetičkih sredina odgovora ispitanika zabilježena je za izjave *Otac je išao na individualne razgovore s mojim/mojom razrednikom/razrednicom.* ($M=1,93$) i *Otac je posjećivao roditeljske sastanke u mojoj školi.* ($M=2,63$). Učenici su u prosjeku izrazili da su ova dva oblika očeve uključenosti doživljavali vrlo rijetko (2) i ponekad (3).

Kao što smo mogli vidjeti, svaki drugi ispitanici adolescent izjavljuju da im otac nije nikad ili je vrlo rijetko pomagao u savladavanju školskog gradiva. Istraživanja Piuk i Macuka, (2019) te Švrake (2021) utvrđuju kako je uloga roditelja u pomoći pri savladavanju školskog gradiva izuzetno važna za daljnji djetetov napredak u školovanju, stoga ovaj rezultat možemo shvatiti kako poticaj stručnjacima da upozore roditelje na važnost njihova uključivanja u pomoć pri učenju. Kada je riječ o pomoći u savladavanju školskog gradiva, otprilike polovina ispitanih učenika nije nikad ili je vrlo rijetko igrala neku društvenu igru s ocem u posljednjih godinu dana. Može se pretpostaviti kako je ovako nizak postotak vezan i uz dob djeteta, kada se ne očekuje česta igra djeteta s ocem. Istraživanje Coyne i suradnika (2011) pokazalo je kako adolescenti koji igraju igre s roditeljima izražavaju čvršću povezanost s njima nego djeca koja s roditeljima ne provode vrijeme na taj način. Kulturne ili sportske aktivnosti u posljednjih godinu dana s očevima nije posjećivalo nikad ili vrlo rijetko 44,5 % učenika. Ovdje je, osim o sportskim aktivnostima, riječ i o posjećivanju kazališnih predstava, kina, muzeja i sl. Istraživanje iz 2014. godine (Krolo, i dr., 2014) o kulturnim potrebama mladih u gradovima na jadranskoj obali ukazuje na činjenicu da u posljednjih godinu dana 36 % zadarskih srednjoškolaca nije niti jednom posjetilo gradsku knjižnicu, a 63,5 % nije posjetilo kazalište. Autori spomenutog istraživanja upozoravaju na intergeneracijski prijenos kulturnog ukusa prema kojem djeca usvajaju kulturne preferencije svojih roditelja. Skupina tvrdnji vezana uz toplinu i responzivnost odnosi se na emocionalnu

podršku koju adolescenti doživljavaju od očeva. Najniža vrijednost u ovoj skupini pitanja vezana je uz tvrdnje *Otac je razumio moje brige i probleme. i Otac poznaje moje misli i osjećaje*. Svaki treći učenik izjavljuje kako njihov otac u proteklih godinu dana nije nikad ili je vrlo rijetko razumio njihove brige, a još više njih (39 %) izjavljuje da otac nije nikad ili je vrlo rijetko poznao njihove misli i osjećaje. Ovi rezultati potvrdili su istraživanje koje su provele Pećnik i Tokić (2011), a kojim se utvrdilo kako adolescenti s roditeljima češće razgovaraju o temama vezanim za školu, a kada je riječ o otkrivanju osjećaja i briga, to je područje koje svrstavaju u privatnost. Gotovo trećina učenika izjavljuje kako je otac prilikom rasprave poslušao njihove argumente, a u 28,3 % slučajeva otac u posljednjih godinu dana nije nikad ili je vrlo rijetko rekao da ih voli. Do izražaja dolazi stav autora, čiji je interes posebno usmjeren razvoju djeteta (Daniel i dr., 2010 prema: Pećnik, 2016), kako je upravo u razdoblju adolescencije neophodno da dijete ima podršku roditelja. Ta podrška bi se ostvarila pozitivnom komunikacijom, emocionalnom toplinom te empatičnim odnosom. Posebno valja upozoriti da su adolescenti skloni negativne interakcije s roditeljima, vezane uz nerazumijevanje ili neprihvatanje djetetovih emocija, okarakterizirati kao svakodnevnu pojavu koja ne predstavlja problem u odnosu (McKenna i dr., 2022). Kod tvrdnji vezanih uz segment očeve kontrole, najviši rezultati zabilježeni su uz tvrdnje da je otac u posljednjih 12 mjeseci upozoravao dijete kad njegovo/njezino ponašanje nije bilo korektno te uz tvrdnju da je otac znao gdje su kad nisu bili kod kuće. Naravno, treba istražiti je li ovdje riječ o pretjeranoj kontroli roditelja nad djetetom, što je tema za neko drugo istraživanje, ali valja imati na umu da je ona povezana s agresijom u djeteta (Feldman i dr., 2013 prema Pyun, 2014). S druge strane, valja imati u vidu da Konvencija o pravima djeteta umjesto autoritarnih postupaka vezanih uz kontrolu djeteta preporuča roditeljsko ponašanje u smislu pružanja strukture i vodstva (čl. 5). Prema iskazima adolescenata, više od polovice očeva nikad ili vrlo rijetko posjećuje djetetove roditeljske sastanke, a 71 % njih nikad ne odlazi ili vrlo rijetko odlazi na individualne razgovore s razrednikom. Stručna literatura ukazuje kako suradnja roditelja sa školom značajno utječe na uspjeh djece u školi (Bakker i dr., 2007 prema Fan i Williams, 2009; Griffiths i dr. 2021). Istraživanje Brajše Žganec i suradnika (2019) ukazuje na važnost kontinuirane komunikacije roditelja s djetetovim nastavnicima te sudjelovanje u školskim

dogadanjima, a sve to u svrhu ostvarivanja pozitivnih direktnih i indirektnih utjecaja na razvoj djeteta.

Nešto manje od polovice očeva nikad nije vodilo ili vrlo rijetko vodi računa o količini vremena koju je dijete provelo za TV-om, računalom ili koristeći mobilni telefon. O medijima kao „provoditeljima“ indoktrinacije mladih često upozorava Chomsky (2002; Kuterovac Jagodić, 2020). Mediji su danas velikim dijelom odgovorni za povlačenje mladih u svijet privatnosti, no pitanje je žele li roditelji dozvoliti da odgojnu, tj. socijalizacijsku ulogu, potpuno preuzmu mediji bez kontrole roditelja.

Kako bi se ispitalo odnos između promatranih varijabli, proveden je Pearsonov koeficijent korelacije, čime je utvrđeno da je razina korelacije između svih navedenih kategorija pozitivna s vrijednošću višom od 0,5 te je značajna s razinom pouzdanosti od 99 %, dakle može se zaključiti kako se radi o korelaciji srednjeg do jakog intenziteta kad su u pitanju sve promatrane varijable. Najveću razinu korelacije bilježimo između *pozitivnog angažmana* i *topline i razumijevanja* ($r = 0,839$; $p < 0,01$).

Kako bi se ustanovilo na koji način su distribuirani odgovori za promatrane varijable, proveden je postupak testiranja normalnosti distribucije koji je prikazan pomoću Kolmogorov-Smirnova i Shapiro-Wilkinova testa.

Tablica 4. Testiranje normalnosti distribucije

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	p	Statistic	df	p
pozitivan angažman	,085	467	,000	,983	467	,000
toplina i razumijevanje	,072	467	,000	,974	467	,000
kontrola	,062	467	,000	,987	467	,000

a. Lilliefors Significance Correction

Iz tablice 4 može se vidjeti na koji je način distribuirana signifikantnost Kolmogorov-Smirnova i Shapiro-Wilkinova testa. Budući da razina signifikantnosti nije veća od 0,05, razvidno je da su navedene varijable distribuirane drugačije od normalne distribucije, što je indiciralo provedbu neparametrijskih statističkih metoda.

Tablica 5. Testiranje zakrivljenosti i spljoštenosti

			statistika	st. pogreška
pozitivan angažman	M		3,1518	,03840
	95 % interval pouzdanosti (M)	donja granica	3,0763	
		gornja granica	3,2272	
	5 % skraćena srednja vrijednost		3,1688	
	medijan		3,2222	
	varijanca		,688	
	standardna devijacija		,82973	
	min.		1,00	
	max.		4,89	
	raspon		3,89	
	koeficijent zakrivljenosti		-,324	,113
	koeficijent kurtoze		-,458	,225
	toplina i razumijevanje	M		3,3850
95 % interval pouzdanosti (M)		donja granica	3,3005	
		gornja granica	3,4696	
5 % skraćena srednja vrijednost			3,4150	
medijan			3,4545	
varijanca			,865	
standardna devijacija			,93023	
min.			1,00	
max.			5,00	
raspon			4,00	
interkvartilni raspon			1,36	
koeficijent zakrivljenosti			-,419	,113
koeficijent kurtoze			-,483	,225

kontrola	M	3,1475	,03468
95 % interval pouzdanosti (M)	donja granica	3,0793	
	gornja granica	3,2156	
5 % skraćena srednja vrijednost		3,1663	
medijan		3,2500	
varijanca		,562	
standardna devijacija		,74948	
min.		1,00	
max.		5,00	
raspon		4,00	
interkvartilni raspon		1,13	
koeficijent zakrivljenosti		-,357	,113
koeficijent kurtoze		-,127	,225

U tablici 5 prikazani su podaci za zakrivljenost i spljoštenost te ostali podaci za promatrane pokazatelje.

U daljnjem radu analizirane su razlike u promatranim kategorijama s obzirom na sociodemografske i ostale pokazatelje. Testiranje je provedeno putem Mann-Whitneyjeva U-testa i Kruskal Wallisova testa.

S obzirom na mjesto gdje ispitanici žive, naziv srednje škole (usmjerenja), opći uspjeh i dob oca, signifikantnost testa iznosi više od 5 % ($p > 0,05$) u svim promatranim slučajevima te se stoga može konstatirati kako navedeno nema značajnu ulogu kod *pozitivnog angažmana, topline i razumijevanja i kontrole*.

Što se tiče spola djeteta, vrijednost signifikantnosti za varijablu *pozitivan angažman* iznosi manje od 5 % ($p = 0,033$), dakle može se reći, s razinom pouzdanosti od 95 %, kako postoji statistički značajna razlika za *pozitivan angažman* u muških i ženskih ispitanika. Pri tome su rangovi odgovora viši za muške ispitanike. Također, vrijednost signifikantnosti za *kontrolu* iznosi manje od 5 % ($p = 0,046$), dakle može se reći kako postoji statistički značajna razlika za *kontrolu* u svih ispitanika. Pri tome valja primijetiti kako su i ovdje rangovi odgovora viši za muške ispitanike. Ovim rezultatima potvrđuje se teza da su „očevi, kad su uključeni, skloniji posvetiti više svog vremena i truda dječacima, naročito tijekom adolescencije“ (Kindlon i Thompson, 2002; Gršetić, 2021). Valja

upozoriti na blagu zanemarenost djece ženskog spola, tipičnu za tradicionalne obitelji, ali i ukazati na rezultate istraživanja koja ističu kako uključenost oca u odgoj doprinosi smanjenju razine psiholoških problema te razvoju depresije u mladih žena (Sarkadi i dr., 2008; Cookston i Finlay, 2006).

Kada je riječ o kategoriji obrazovanja oca, postoji statistički značajna razlika za *pozitivan angažman* ($p = 0,24$) i *kontrolu* ($p = 0,007$). Rangovi odgovora su viši za očeve koji imaju višu školu i fakultet. Analiza varijance je pokazala statistički značajnu razliku u *pozitivnom angažmanu* ($F = 2,6$; $p = 0,037$) i *kontroli* ($F = 3,44$; $p = 0,009$) u percepciji očeve uključenosti u adolescenata čiji su očevi visoko obrazovani. Percepcija je adolescenata takva da su očevi s višom i visokom stručnom spremom u segmentima *pozitivnog angažmana* i *kontrole* znatnije uključeni u njihov odgoj. Ovim istraživanjem potvrdili su se rezultati prethodnih istraživanja (Amato i Riviera, 1999.; Čudina-Obradović i Obradović, 2002) koji ističu kako su bolje obrazovani očevi aktivniji u odgoju djeteta.

Što se tiče pitanja žive li ispitanici s ocem, signifikantnost testa iznosi manje od 5 % u svim trima promatranim varijablama: *pozitivnom angažmanu* ($p = 0,000$), *toplini i razumijevanju* ($p = 0,003$) i *kontroli* ($p = 0,000$). Rangovi odgovora najviši su ako ispitanici žive s ocem ili su zaposleni izvan mjesta. Učenici koji žive s ocem ili je otac zaposlen izvan mjesta izvještavaju o većem pozitivnom angažmanu od učenika čiji su roditelji razvedeni. Varijable smo dekodirali na način da je prva varijabla označavala opciju da ispitanik živi s ocem ($f = 400$), a druga je obuhvatila opcije da su roditelji razvedeni i da je otac zaposlen izvan radnog mjesta ($f = 63$). Posljednja opcija koja je označavala smrt oca izuzeta je iz proračuna ($f = 7$). Ustanovljena je statistički značajna razlika u svim trima skalama ($p < 0,001$), kod *pozitivnog angažmana* ($F = 19,1$), *topline* i *responzivnosti* ($F = 16,4$) te posebice kod *kontrole* ($F = 46,8$). Time je potvrđen nalaz da se očevi koji žive s djecom u većoj mjeri uključuju u odgoj na razini svih triju promatranih kategorija. Slična je situacija i s obzirom na radni status oca. Za sve tri varijable signifikantnost testa iznosi manje od 5 %, stoga se može zaključiti kako postoji statistički značajna razlika i napomenuti da su rangovi odgovora najviši ako je radni status oca zaposlen ili umirovljenik. Dakle, osim kategorije *zaposlen* i *nezaposlen*, uvrštena je kategorija umirovljenika, za koju

se smatra da nije zanemariva na području grada Zadra. Rezultat je provjeren analizom varijance koja je potvrdila statistički značajnu razliku na svim trima skalama, kod *pozitivnog angažmana* ($F = 6,82$; $p = 0,000$), *topline i responzivnosti* ($F = 8,24$; $p = 0,00$) i *kontrole* ($F = 6,61$; $p = 0,00$). Ovime je potvrđeno istraživanje Croutera i suradnika (1987 prema: Čudina-Obradović i Obradović, 2002), koje je upozorilo kako nezaposlenost oca ne znači i njegov veći angažman. Bez obzira na to što otac ima više vremena za bavljenje djetetom, to još uvijek ne znači da će se aktivno uključiti u odgoj i obaveze koje on nosi.

Posljednje pitanje bilo je otvorenog tipa, a glasilo je:

Kada bi mogao/mogla nešto mijenjati u odnosu s ocem, što bi to bilo?

Na ovo pitanje odgovorilo je 340 učenika, a 130 njih je liniju za odgovore ostavilo praznom. Više je učenika (74) nego učenica (56) odlučilo ne odgovoriti na ovo pitanje. Da ne žele mijenjati *ništa* u odnosu sa svojim ocem odgovorilo je 138 učenika (29,36 %) . Ponovo je više riječ o učenicima (87) nego o učenicama (51). Da bi s ocem voljeli provoditi *više vremena*, odgovorilo je 66 učenika (14,04 %). Učenici pretežno izražavaju potrebu ostvarivanja *bolje komunikacije* te da otac ima *razumijevanja* za njih i njihove potrebe.

Metodom kvalitativne analize podataka izdvojeno je nekoliko kategorija koje opisuju želje učenica i učenika u smislu mogućnosti promjene u odnosu s ocem. Kako bi se organizirali podatci prikupljeni upitnikom, korišten je postupak kvalitativne analize koju su predložili Glaser i Strauss (1967, prema Mesec, 1998). Mesec (1998) smatra da ne postoji samo jedan opće valjani postupak analize koji bi se identičan ponavljao u svakom pojedinom slučaju. U skladu s time izdvojene su tri ključne kategorije koje prikazuju potrebe učenika u odnosu s ocem: *razumijevanje i komunikacija, odnos oca prema djetetu i nedostatno vrijeme provedeno s ocem*. Nakon analize brojčanih pokazatelja prema tome koliko je učenika odgovaralo na posljednje pitanje, postupak analize obuhvaćao je sljedeće korake: a) *višeokratno čitanje komentara sudionika*, b) *podcrtavanje ključnih izjava i ključnih riječi ispitanika*, c) *sažimanje*, d) *pridruživanje sažetih izjava u kategorije* i e) *analiza značenja kategorija*.

Tablica 6. Primjer uređivanja pojmova – od izjava sudionika do kategorija

izjava sudionika	sažimanje	kategorije
Želio bih da me otac razumije i da sasluša ono što ja imam za reći.	Da me poslušati i razumije.	
Kad se svađamo, voljela bih da mi dopusti da iznesem svoje argumente, a ne da samo tjera svoje...	Da poslušati moje argumente.	komunikacija i
Ne slušamo argumente onog drugoga.	Da se slušamo.	razumijevanje
Ne slušamo argumente onog drugoga.	Ne slušamo se.	
Htjela bih više komunicirati s njim.	Više komunikacije.	
Pričala bih s njim više kao što pričam s majkom.	Otvorena komunikacija.	
Da mogu s njim o svemu razgovarati. Da je otac malo više pričljiv.	Slušanje i prihvaćanje argumenata.	
Da malo više pokušati razumjeti moje osjećaje.	Slušanje s razumijevanjem.	
Da se malo manje zanese u monologe i da mi ne drži predavanja, da prihvati suprotne argumente.		
Promijenila bih njegovu sposobnost slušanja s razumijevanjem.		

Promijenio bih to da on bude malo razumniji.	Nedovoljno razuman.	
Da ne misli samo na sebe.		
Da je više upućen u moje probleme i razmišljanja.	Misli samo na sebe.	
Manje uvreda bi bilo super.	Posvećenost djetetu.	odnos prema djetetu
Da otac ne manipulira sa mnom, ne vrijeđa me, ne ponižava i da stvari budu kao kad sam bila mala.	Manje uvreda.	
Da shvati ozbiljno moje životne ciljeve.	Da ne manipulira, vrijeđa, ponižava.	
Stalno se svađamo.		
Da više vremena provodi kod kuće.	Da me ozbiljno shvati.	
	Narušen odnos.	
Da sam češće u kontaktu s njim. Da je više sa mnom.	Više vremena kod kuće.	
Voljela bih da se češće vidamo jer polako gubimo kontakt.	Češći kontakti.	
Da je više uključen u moj život.	Više uključivanja.	nedostatno vrijeme
Da se više družimo.	Više druženja.	
Da bude više s obitelji.	Više vremena s obitelji.	
Samo da malo manje radi.	Manje rada.	

Iz predstavljenog se može zaključiti kako je želja učenika promijeniti odnos s ocem u trima smjerovima:

- *Komunikacija i razumijevanje*: Učenici najčešće primjećuju problem u komunikaciji s ocem, što opisuju na način da ih otac ne sluša,

ne razumije i općenito ne prihvaća njihove argumente u raspravama. Njihove se rasprave često svode na monologe koje drži otac, bez namjere slušanja druge strane. Valja napomenuti da ove odgovore bilježe pretežno djevojke koje priželjkuju manje očevih monologa i predavanja prilikom razgovora, navode kako bi voljele da otac u njih ističe dobre stvari jednako koliko i kritike te da pričaju o njima bitnim stvarima, da otac manje viče, a da više razumije i sasluša. Da su često u pozadini ovakve jednosmjerne komunikacije oca i djeteta različita očekivanja, upozorava Palkovitz (2019) ukazujući na potrebu da se pojmu i istraživanju uključenosti oca pristupa u prvom redu promatrajući njihov odnos. Analizirajući temeljne principe komunikacije roditelja i djeteta u suvremenim uvjetima, Mlinarević (2022) ističe da je prvobitno potrebno uspostaviti odnos povjerenja i dvosmjerne komunikacije kako bi se otvorio pristup razvoju djetetove autonomije i samopoštovanja.

- *Odnos oca prema djetetu:* Učenici doživljavaju očeve kao da više misle na sebe, a manje na njih. Upozoravaju na vrijeđanje, manipulaciju i ponižavanje. Učenici iskazuju potrebu da im se očevi više posvećuju s namjerom da ih razumiju i prihvate onakvima kakvi jesu. Općenito učenici prepoznaju te odnose kao vrlo narušene. O neprimjerenosti u obavljanju roditeljske uloge pišu domaći autori (Cvrtnjak i Miljević-Ričićki, 2015) ukazujući na negativno emocionalno funkcioniranje i razvoj djeteta.
- *Nedostatno vrijeme provedeno s djetetom:* Ono na što učenici u najvećoj mjeri upozoravaju je upravo vrijeme koje otac provodi s njima. Smatraju kako otac previše radi i nema vremena za provođenje s djetetom te da otac općenito malo vremena provodi kod kuće. Percepcija jednog dijela učenika je takva da je otac provodio više vremena s njima kad su bili mali, ali se sada to promijenilo te im to nedostaje. Posebno do izražaja dolaze učenici čiji su roditelji razvedeni, koji redom izjavljuju kako bi voljeli s ocem biti češće u kontaktu. Istraživanje Cano (2019) te Mangiavacchi i suradnika (2021) upozorava da vrijeme koje otac provodi s djetetom izrazito povoljno utječe na njihov kognitivni i emocionalni razvoj.

Valja upozoriti i na metodološke slabosti provedenog istraživanja. Jedan od nedostataka jest taj da ovo istraživanje ispituje samo izravnu uključenost oca, tj. djetetovu percepciju te uključenosti, a ne propituje ono što očevi čine za djecu, na način neizravne uključenosti. Razlog je tomu to što je primarni cilj istraživanja dati riječ adolescentima da se izjasne o tome kako oni vide direktnu uključenost njihova oca. Pretpostavka je da bi bilo neprimjereno postavljati pitanje u kojoj mjeri otac financijski sudjeluje u svim obavezama oko djetetu i koliko surađuje s majkom po pitanju odgoja. Osim toga, stručnjaci se slažu s time da je pojam očeve odgovornosti teško mjeriti (Cabrera i dr. 2000, Cano i dr. 2019). Namjera istraživanja nije umanjiti značaj neizravnog očevog angažmana, već ispitati percepciju adolescenata o onim stvarima o kojima oni mogu donijeti sud. Nadalje, dok je cilj početnih istraživanja bio istražiti fenomen očeve uključenosti, današnja istraživanja (pa i ovo) provode se s ciljem preusmjeravanja rezultata u programe podrške roditeljima. Osnovna bi zadaća ovih programa bila pružiti podršku roditeljima, u prvom redu očevima, u obavljanju zahtjevne uloge roditeljstva. Istraživanje Cano i suradnika (2019) potvrdilo je kako su manje važne karakteristike oca, kao što su npr. muškost, intelekt, pa čak i toplina, od samog odnosa koji je otac ostvario s djetetom. Tako se i u ovom istraživanju moglo vidjeti kako dijete veći dio segmenata očeve uključenosti opisuje vrlo niskom ocjenom, ali na posljednjem pitanju *Što bi mijenjao u odnosu s ocem?* izjavljuje kako je njegov odnos s ocem prilično zadovoljavajući i da ne bi ništa mijenjao. Arditti i suradnici (2019) te Barrera i Garrison-James (u: Cookston i Finlay, 2006) sugerirali su na to da je moguće da djeca imaju niža očekivanja od bliskosti otac – dijete, smatrajući to vrjednijim kad se pojavi. Postoji vjerojatnost da djeca slabiji angažman očeva prihvaćaju kao nešto prirodno. Iako stručnjaci ukazuju kako u proučavanju fenomena uključenosti oca količinska varijabla nije presudna i da mladi ne žele provoditi puno vremena s roditeljima (Lacković-Grgin, 2005), može se primijetiti kako velik broj djece na posljednje pitanje odgovara upravo suprotno. Osim toga, vrijeme se ne treba promatrati kao zasebna kategorija uključivanja, nego kao mogućnost unutar kojeg će se demonstrirati toplina i podrška te prikladna kontrola i nadzor (Carlson, 2006). Ovdje se vrijeme prepoznaje kao nužan uvjet unutar kojeg bi se mogle ostvariti razne mogućnosti. Djeca u ovom istraživanju upravo to i prepoznaju: vrijeme kao nužno potrebno da bi s ocem mogli onda

ostvariti odnos. Djeca s ocem, bez obzira na godine, žele provoditi više vremena, a očevi su i dalje prilično odsutni.

3 Zaključak

Rezultati istraživanja ukazuju na to da se zadarski očevi rijetko uključuju u odgoj na način da pomažu djetetu u savladavanju školskog gradiva te igranju društvenih igara. Što se tiče kontrole, riječ je o segmentu gdje su očevi najangažiraniji, no poražavajući su rezultati po pitanju posjećivanja roditeljskih sastanaka i individualnih razgovora s razrednikom. Na ovom području očevi su gotovo isključeni. Zabilježena je razlika između uključenosti oca u odgoj učenika u odnosu na učenice. Učenice iskazuju niži stupanj uključenosti svojega oca u odgoj prema segmentima pozitivnog angažmana i kontrole. Djeca čiji su roditelji razvedeni ili čiji su očevi nezaposleni su skupina koja zaslužuje posebnu pozornost. Ovi očevi se znatno manje uključuju u odgoj djeteta te smatramo da je njima pogotovo potrebna podrška i ohrabrenje. Pretpostavka je da je u zadarskim obiteljima riječ o još uvijek tradicionalnim stavovima o obiteljskom životu u kojem majka vodi brigu o djetetu, a otac je hranitelj i onaj koji vodi brigu o disciplini. Dobiveni rezultati upozoravaju na to da je potrebno dodatno senzibilizirati društvo po pitanju prava djece na oba roditelja, a osim toga i na pravo roditelja na podršku u roditeljstvu. Kako bi se atmosfera po pitanju roditeljskih odgovornosti i obaveza primijenila, ključno je da stručnjaci koji su u svakodnevnom kontaktu s djecom i roditeljima prepoznaju svoju ulogu u senzibilizaciji društva i poticanju očeva u veću uključenost. Pritom valja naglasiti potrebu kontinuirane edukacije odgojno-obrazovnih djelatnika za provođenje preventivnih programa i pružanje podrške roditeljima u formi klubova očeva, škole roditeljstva i slično.

Literatura

- Ackard, D. M., Neumark-Sztainer, D., Story, M., i Perry C. (2006). Parent–child connectedness and behavioral and emotional health among adolescents. *American journal of preventive medicine*, 30(1), 59–66.
- Ajduković, M. i Kolesarić, V. (2003). Etički kodeks istraživanja s djecom. *Zagreb: Vijeće za djecu RH*.
- Amato, P. R. i Riviera, F. (1999). Paternal involvement and children's behavior problems, *Journal of marriage and the family*; (2006), 61. 2.
- Arditti, J. A., Molloy, S., Spiers, S. i Johnson, E. I. (2019). Perceptions of nonresident father involvement among low-income youth and their single parents. *Family Relations*, 68(1), 68–84.
- Brajša-Žganec, A., Merkaš, M. i Šakić Velić, M. (2019). The relations of parental supervision, parental school involvement, and child's social competence with school achievement in primary school. *Psychology in the Schools*, 56(8), 1246–1258.
- Brust Nemet, M., Vrdoljak, G. i Livaja Budaić, V. (2021). „Roditeljski stilovi i uključenost očeva u odgoj“, *Jahr*, 12(1), str. 107–125
- Cabrera, N. J., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R.H., Hofferth, S. i Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the 21. St. Century, *Child Development*, 71, Number 1, 127–136.
- Cano, T., Perales, F., i Baxter, J. (2019). A matter of time: Father involvement and child cognitive outcomes. *Journal of Marriage and Family*, 81(1), 164–184.
- Carlson, M. J. (2006). Family Structure, Father Involvement, and Adolescent Behavioral Outcomes, *Journal of Marriage and Family*.
- Chomsky, N. (2002). Mediji, propaganda i sistem, Zagreb, Čvorak.
- Clark, C. (2009). Why Fathers Matter to Their Children's Literacy, National Literacy Trust.
- Cookston, J. T. i Finlay, A. K. (2006). Father Involvement and Adolescent Adjustment: Longitudinal Findings from Add Health. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 4(2), 137–158.
- Cvrtnjak, I. i Miljević – Riđički, R. (2015). Očevi nekad i danas. *Život i škola*, LXI(1), str. 113–119.
- Obradović, J., & Čudina-Obradović, M. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45–68.

Dick, L. G. (2004). The Fatherhood Scale. *Research on Social Work Practice*, 14(2), 80–92.

Diniz, E., Brandão, T., Monteiro, L. i Veríssimo, M. (2021), Father Involvement During Early Childhood: A Systematic Review of the Literature. *J Fam Theory Rev*, 13: 77–99.

Dobrotić, I. i Varga, M. (2018). Zašto su važni očevi dopusti i kvote? Komparativni pregled shema dopusta za očeve u europskim zemljama te čimbenika i učinaka njihova korištenja. *Revija za sociologiju*, 48 (2), 209–237.

Fan, W. i Williams, C. (2009) The effects of parental involvement on students' academic self-efficacy, engagement and intrinsic motivation in *Educational Psychology*, 30(1), 53–74

Griffiths, A.-J., Alsip, J., Hart, S. R., Round, R. L. i Brady, J. (2021). Together We Can Do So Much: A Systematic Review and Conceptual Framework of Collaboration in Schools. *Canadian Journal of School Psychology*, 36(1), 59–85.

Gršetić, I. (2021). „Rodna socijalizacija“, Završni rad, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet.

Harrington, B., Van Deusen, F., Fraone Sabatini, J. i Mazar, I. (2015). *The New Dad: Take Your Leave*. Boston College Center for Work and Family

Kindlon, D. i Thompson, M. (2002). Odrastanje Kaina: kako zaštititi emocionalni život dječaka, Zagreb, ArtLogos.

Krolo, K., Marcelić, S. i Tonković, Ž. (2014). Kulturna potrošnja i glazbene preferencije: razvoj tipologije na primjeru Zadra. *Revija za sociologiju*, 44 (3): 287–315.

Kuterovac Jagodić, G. (2020) „Doprinosi li dnevno vrijeme korištenja medija predviđanju obrazovnih aspiracija učenika na završetku osnovne škole“, *Revija za sociologiju*, 50(2), str. 189–221.

Lamb, M. E., Pleck, J. H., i Levine, J. A. (1987). *Effects of increased paternal involvement on fathers and mothers*. U: C. Lewis i M. O'Brien (Eds.), *Reassessing fatherhood: New observations on fathers and the modern family* (p. 109–125). Sage Publications, Inc.

Mangiavacchi, L., Piccoli, L. i Pieroni, L. (2021). Fathers matter: Intrahousehold responsibilities and children's wellbeing during the COVID-19 lockdown in Italy. *Economics i Human Biology*, 42, 101016.

McKenna, S., Olsen, A. i Pasalich, D. (2022). Understanding Strengths in Adolescent-Parent Relationships: A Qualitative Analysis of Adolescent Speech Samples. *Journal*

of research on adolescence : the official journal of the Society for Research on Adolescence, 32(3), 1228–1245.

Mesec, B. (1998). Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu. Visoka šola za socijalno delo, Ljubljana.

Mlinarević, V. (2022). Odgoj djeteta i komunikacija roditelja u suvremenim uvjetima. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 20(1), 133–144.

Pagorek-Eshel, S. i Dekel, R. (2021) Fathers' authoritative and authoritarian attitudes and paternal involvement in a climate of political violence, *Journal of Family Studies*, 27:1

Palkovitz, R. (2019). Expanding Our Focus From Father Involvement to Father–Child Relationship Quality. *Journal of Family Theory i Review*.

Pećnik, N. i Tokić, A. (2011). Roditelji i djeca na pragu adolescencije: Pogled iz tri kuta, izazovi i podrška (znanstvena monografija). Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Pećnik, N. (2016). Suvremeno roditeljstvo i prava djeteta, *Prava djece – multidisciplinarni pristup*, Dubravka Hrabar (ur.). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 173–195.

Piuk, J. i Macuka, I. (2019). Školski uspjeh adolescenata: Uloga perfekcionizma, prilagodbe i uključenosti roditelja u školske aktivnosti. *Psihologijske teme*, 28 (3), 621–643.

Pleck, J. (2010). Paternal involvement: Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes. u: M. E. Lamb (ur.).

Pyun, Y. S. (2014). „The Influence of Father-Child Relationship on Adolescents' Mental Health“, *Theses, Dissertations, and Other Capstone Projects*. Paper 311.

Rollè, L., Gullotta, G., Trombetta, T., Curti, L., Gerino, E., Brustia, P. i Caldarera, A. M. (2019). Father Involvement and Cognitive Development in Early and Middle Childhood: A Systematic Review. *Frontiers in psychology*, 10, 2405

Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F. i Bremberg, S. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: A systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica*, 97, 153–158.

Švraka, A. (2021). Roditeljska instrukcija i nadgledanje djece u učenju kod kuće. *Časopis za teoriju i praksu „Naša škola“*, 267(97), 5–12.

A. KERO: UČENIČKA PERCEPCIJA UKLJUČENOSTI OČEVA U NJIHOV ODGOJ: PRIMJER ZADARSKIH SREDNJOŠKOLACAMEĐU POČETNICIMA U PROGRAMIRANJU

Konvencija o pravima djeteta (2001), Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Wang, R. i Bianchi, S. M. (2009). ATUS fathers' involvement in childcare. Social Indicators Research.